

VLADIMIR NABOKOV

O SVÉM PŘEKLADU EVŽENA ONĚGINA
Předmluva (1963)

Evžen Oněgin, veršovaný román Alexandra Sergejeviče Puškina (1799–1837), začal vznikat v roce 1823 a byl dokončen v roce 1831. Vycházel po částech mezi únorem 1825 a lednem 1832. Tento ediční počín zahrnující osm kapitol (z nichž první dvě se dočkaly dvou samostatných vydání) je považován za vydání *první*. Celé dílo v jednom svazku (vydání *druhé*) se objevilo v březnu 1833. Takzvané *editio optima* (vydání *třetí*) spatřilo světlo světa v lednu roku 1837, necelý měsíc před Puškinovým osudným duelem.

Je však rýmovaná poezie, ať už Puškinova nebo kterákoliv jiná, opravdu přeložitelná? Než se pokusím odpovědět, měl bych říci, jak rozumím pojmu *překlad*. Všechny pokusy převést verše do cizího jazyka spadají do jedné z následujících tří kategorií:

(1) *Překlad opisný*. Nabízí volnou verzi předlohy s vynechávkami a dodatky vynucenými formou básně, předpokládanými konvencemi čtenářů a neznalostí překladatele. Některé parafráze mohou okouzlovat brilantním stylem a schopností idiomatické zkratky, avšak žádný badatel by neměl podlehnout stylovému manýrismu a žádný čtenář by se jím neměl nechat oklamat.

(2) *Překlad lexikální* (či *strukturní*). Poskytuje představu o základním významu slov (a jejich pořadí ve verši). Takový převod zvládne i stroj řízený inteligentním jedincem dokonale ovládajícím dva jazyky.

(3) *Překlad doslovný*. Zachycuje (nakolik to asociativní a syntaktické možnosti jazyka překladu dovolují) přesný kontextuální význam originálu. Pouze v tomto případě jde o překlad v pravém slova smyslu.

Každou z uvedených kategorií doložím příkladem. Úvodní čtyřverší *Evžena Oněgina*, přepsané do latinky a s vyznačením veršových přízvuků, zní takto:

Moj ďáďa sámých čéstnych právil,
Kagdá ne v šútku zanemóg,
On uvažáť sibjá zastávil,
I lúčše výdúmať ne móg...

Způsobů, jak předchozí verše parafrázovat, je bezpočet. Například:

My uncle, in the best tradition,
By falling dangerously sick
Won universal recognition
And could devise no better trick...

Můj strýček, jak nám kážou zvyky,
když ochořel a k smrti zbled,
získal si respekt převeliký,
že sám bych to líp nedoved...

Lexikální (strukturní) překlad zní následovně:

My uncle [is] of most honest rules [:]
when not in jest [he] has been taken ill,
he to respect him has forced [one],
and better invent could not...

Můj strýc [je] mužem nejčestnějších pravidel [:]
když nikoliv žertem ochořel,
k respektu vůči sobě přiměl [ty druhé]
a lépe [to] vymyslet nemohl...

A překladatel dodržující literu předlohy? Nejspíš nebude chtít tak zdůrazňovat víceméně zřejmý přítomný čas uvedených veršů, a místo *now that he has been taken ill* (*ted', když ochořel*) řekne pouze *when [he] has been taken ill* (*když ochořel*). Možná si pohraje s výrazy *honest* (*čestný*) a *honorable* (*počestný*). Nejspíš také zaváhá, zda povahu strýcovy nemoci nevystihne lépe příslovcem *seriously* (*vážně*), než slovy *not in jest* (*nikoliv žertem*). Vymění *rules* (*pravidla*) za trochu představitelnější *principles* (*zásady*) a přeskupí pořadí slov tak, aby se příliš nezpronevěřil anglické stavbě věty a zachoval alespoň náznak původního rytmu. Načež dospěje k tomuto výsledku:

My uncle has most honest principles:
when he was taken gravely ill,
he forced one to respect him
and nothing better could invent...

Můj strýc, muž zásad nejčestnějších,
když vskutku vážně ochořel,
každému vnukl úctu k sobě
a líp to nemoh vymyslet...

Pokud snad překladatel se svou verzí stále není spokojen, může se utěšovat nadějí, že vše zevrubně vysvětlí v komentáři.

Ted' se konečně můžeme zeptat přesněji. Lze báseň, jako je *Evžen Oněgin*, skutečně přeložit, aniž bychom obětovali její rýmy? Odpověď samozřejmě zní: nelze. Reprodukovat rýmy a zároveň přeložit celou Puškinovu báseň doslova se matematicky vylučuje. Ztrátou rýmů ovšem báseň přijde o své kvítky, které žádné vysvětlivky ani kouzla kritických komentářů nenahradí. Měli bychom se tedy spokojit s přesným zachycením obsahu a zcela zapomenout na formu? Nebo máme vzít zavděk imitací veršové struktury, kde tu a tam ulpěly útržky významů, a přesvědčovat sebe i čtenáře, že naše rýmování šprýmování na úkor obsahu vlastně umožňuje vylepšit nebo přeskočit suchopárné a obtížné pasáže? Vždycky mě rozesměje stereotypní lichotka recenzentů věnovaná tvůrci nového překladu. Prý se to *dobře čte*. Jinak řečeno, námezdní pisálek, neznalý originálu ani jeho jazyka, vychvaluje obyčejnou imitaci jako *čtivou*, protože v ní fráze nahradily původní spletité významy, o nichž dotyčný nemá tušení. *Čtivé*, ovšemže! Hrubky kdekterého školáka jsou přitom menším výsměchem starověkým dílům než jejich poetizace, byť komerčně úspěšná. Právě ve chvíli, kdy se rozhodne předat *ducha*, a *nikoliv smysl* originálu, začíná překladatel svého autora hanobit.

Při převádění *Oněgina* z Puškinovy ruštiny do své angličtiny jsem významové úplnosti obětoval každý formální prvek kromě jambického temporytmu: jeho zachování věrnému překladu spíš pomáhalo, než bránilo. Smířil jsem se s větší mírou veršových přesahů, které takový postup vyžadoval, ale na několika místech, kde bych verš musel kvůli jambu přištípnout nebo naopak vypoďložit, jsem rytmus bez výčitek obětoval smyslu. Kvůli svému ideálu doslovnosti jsem se vzdal v zásadě všeho (stylu, libozvučnosti, srozumitelnosti, dobrého vkusu, současného jazyka, dokonce i gramatiky), co obluzující imitátor upřednostňuje před pravdou. Puškin sám o překladatelích řekl, že jsou to koně přepřahaní na poštovních stanicích civilizace. Využijí-li tedy studenti ruské literatury mou práci jako svého poníka, bude to pro mě největší pocta.

Mezi verši překladu a týmiž verši předlohy se mi bohužel nepodařilo dosáhnout naprosté shody. Musel jsem se občas podřídít anglické větě, aby můj překlad vůbec dával smysl, což si vynutilo změny v podobě i pozici příslušné věty.

K nesnadným úkolům překladatele *Oněgina* patří také ustavičné galicismsy a výpůjčky z francouzské poezie, jež do Puškinova románu pronikly. Chce-li dostát originálu, musí si být vědom všech takových autorských odkazů, nápodob či přímých převodů z jiného jazyka. Toto vědomí ho může nejen uchránit před rozličnými přehmaty nebo fušerským překladem stylových nuancí, nýbrž i vést při volbě nejlepšího možného slovosledu. Výrazy, jež v ruštině zní pateticky či archaicky jsem s veškerou péčí převedl patetickou anebo archaickou angličtinou. Zejména mi záleželo na zachování stálých přívlasků (tolik typických pro chudou a opotřebovanou slovní zásobu ruských romantiků), pokud ovšem některý kontextuální významový odstín nevyžadoval užití synonyma.

Mnohé jsem se pokusil objasnit v komentáři.¹ Dílem se v něm odrážejí má středoškolská studia, absolvovaná před půlstoletím v Rusku, a částečně je výsledkem řady přívětivých odpolední strávených v nádherných knihovnách Cornellovy a Harvardovy univerzity a města New York. Různým variantám Puškinových veršů jsem se naneštěstí nemohl věnovat zdaleka tak, jak by vyžadovala vyčerpávající studie. K tomu bych potřeboval fotokopie básnickových rukopisů, jež pro mne z pochopitelných důvodů zůstaly nedostupné.

K napsání knihy, kterou čtenář drží v rukou, jsem se odhodlal kolem roku 1950 kvůli svým studentům v kurzu ruské literatury na Cornellově univerzitě v Ithace, stát New York, jakož i proto, že tehdy v angličtině neexistoval žádný skutečný překlad *Evžena Oněgina*. Knihu jsem pak stále rozšiřoval (ve chvílích volna a s řadou přestávek na jiné, obtížnější úkoly), takže nakonec vznikala celkem osm let (během nichž jsem získal roční finanční podporu od Guggenheimovy nadace). Od roku 1957, kdy byla tato kniha z většiny už hotová, jsem soudobá Puškiniana *de facto* nesledoval.

---

¹ Míněn obsáhlý komentář k *Evženu Oněginovi*